



Nurmonova Zebo,
Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti
tayanch doktoranti
E-mail: zalikovna583@gmail.com

JAMIYATNING IJTIMOY-IQTISODIY FAROVONLIGINI TA'MINLASHDA XOTIN- QIZLAR MEHNATINING ROLINI OSHIRISH VA GENDER TENGLIKKA ERISHISH

Annotatsiya. Ushbu maqolada xotin-qizlar mehnatining rolini oshirish bo'yicha ilmiy-nazariy yondashuvlar, xotin-qizlarning iqtisodiy faolligini oshirishga ta'sir etuvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillar, xususan, bandlik sohasida jinslar imkoniyatining tengsizligida kuzatilayotgan nomutanositliklarga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, ijtimoiy me'yorlarni gender teng huquqli me'yorlarga aylantirish, mavjud gender tafovutlari va tengsizliklarini bartaraf etishda ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarni rivojlantirish va boshqarish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Аннотация. Статья посвящена научно-теоретическим подходам к повышению роли женского труда, социально-экономическим факторам, влияющим на повышение экономической активности женщин, в частности, наблюдаемым диспропорциям в неравенстве гендерных возможностей в сфере занятости. Также были разработаны рекомендации по трансформации социальных норм в нормы гендерного равенства, разработке и управлению социально-экономическими механизмами для устранения существующих гендерных различий и неравенства.

Annotation. This article focuses on scientific-theoretical approaches to increasing the role of women's work, socio-economic factors affecting the increase of women's economic activity, in particular, the disparities observed in the inequality of gender opportunities in the field of employment. Recommendations have also been developed for the transformation of social norms into gender equality norms, the development and management of socio-economic mechanisms to eliminate existing gender differences and inequalities.

Tayanch soʻzlar: *xotin-qizlar mehnati, iqtisodiy faollik, jinslar imkoniyati, bandlik.*

Ключевые слова: *женская работа, экономическая активность, гендерные возможности, занятость.*

Keywords: *women's work, economic activity, gender opportunities, employment.*

Kirish. Tahlillarga koʻra, dunyoda xotin-qizlarning mehnat bozoridagi ishtiroki erkaklarnikiga nisbatan cheklanganligicha qolmoqda. 2019-yildan boshlab ayollarning mehnat bozoridagi mavqeyi yaxshilanishi toʻxtab qoldi va ayni paytda gender tengsizliklari saqlanib qolmoqda. Butun dunyo boʻylab ayollarning mehnatga jalb qilish darajasi taxminan 47% darajasida barqaror boʻlib qoldi va ayollar bandligi darajasi sezilarli darajada oʻzgarmadi va taxminan 45% ni tashkil qildi. Mehnat bozoridagi gender tafovutlari asosiy tashvish boʻlib qolmoqda, chunki ayollar erkaklarnikiga qaraganda mehnat kuchining faol aʼzosi boʻlish ehtimoli hali ham kam. 2022-yilda global miqyosda erkaklar ishtiroki darajasi ayollarnikidan 25 foiz punktga yuqori va gender tafovuti Yevropada 11 foiz punktdan Osiyoda 30 foiz punktgacha boʻlgan [1].

Darhaqiqat, qoʻshimcha ijtimoiy xarajatlarni talab qiladigan ayol ishchi kuchidan foydalanish bilan bogʻliq xarajatlar ish beruvchi uchun iqtisodiy jihatdan noqulay hisoblanadi. Natijada, ayollarning mehnat bozorida raqobatbardoshligi pasayib, bu ularning iqtisodiy faolligi darajasini ham obyektiv ravishda pasayishiga olib keldi. Shu munosabat bilan, ayollarga kasbiy va oilaviy masʼuliyatni uygʻunlashtirish imkonini beradigan bandlikning yangi modellarini yaratish zarurati paydo boʻlmoqda. Shu sababli ayollar bandligining oʻziga xos farqli jihatlarini hisobga olgan xolda ularning iqtisodiy faolligini oshirish bilan bogʻliq vazifalar yechimiga alohida eʼtibor qaratish dolzarb hisoblanadi.

Xotin-qizlar ish bilan bandligini oshirishning samarali ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmi oʻz xususiyatlariga koʻra, ayol ishchi kuchiga talab va taklifni shakllantiruvchi elementlar majmuasidan iborat. Mazkur majmua jamiyatni rivojlantirish uchun zarur boʻlgan moddiy va maʼnaviy ehtiyojlar jamlanmasi boʻlib, ayollarning ijtimoiy mehnat sohasida ishtirok etishini taʼminlash maqsadida ular faolligini oshirish borasida ijtimoiy mexanizm elementlarining oʻzaro bogʻliqligini tadqiq qilish yaxshi natija beradi.

Bu mexanizm ayol ishchi kuchiga talab va taklif nisbatlariga muayyan taʼsir koʻrsatuvchi, uni mazmunan toʻldiruvchi ijtimoiy-iqtisodiy shakllar va omillarni oʻz ichiga oluvchi elementlar majmuasidir. Xotin-qizlar iqtisodiy faolligini oshirish va ishsizlikni kamaytirish murakkab ijtimoiy-iqtisodiy hodisa boʻlib, oʻziga xos tadqiqotni talab qiladi. Ushbu

Hozirgi zamon ilm-fanida “faoliyat”, “faollik”, “ijtimoiy faollik” tushunchalari keng qo‘llaniladi. Aslida, ushbu tushunchalar negizida insonning yon-atrofga, ijtimoiy munosabatlarga, olamni anglashga oid tajribasi, ya’ni faoliyati yotadi.

muammoni tadqiq qilishda ish bilan bandlikning umumiy qonuniyatlari va tamoyillarini o‘rganish, hisobga olish, ularga tayanish, shunga ko‘ra, ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Maqsad va uni asoslash. Hozirgi zamon ilm-fanida “faoliyat”, “faollik”, “ijtimoiy faollik” tushunchalari keng qo‘llaniladi. Aslida, ushbu tushunchalar negizida insonning yon-atrofga, ijtimoiy munosabatlarga, olamni anglashga oid tajribasi, ya’ni faoliyati yotadi. Demak, “iqtisodiy faollik” tushunchasi ham “faoliyat” va “amaliyot” tushunchalari bilan bevosita bog‘liq, hatto genezisi va etimologiyasi nuqtai nazaridan ulardan kelib chiqadi.

Fikrimizcha, xotin-qizlar iqtisodiy faolligini oshirish, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy farovonligini ta’minlashda ayollar mehnatining rolini oshirish va undan foydalanishni ilmiy tarzda o‘rganishga oid muammolar turli davlatlarda turlicha yechimga ega bo‘lgan. Masalan, g‘arbda taniqli iqtisodchi olimlardan hisoblangan E.Giddens, G.Sillaste, T.Parsonning ilmiy ishlarida ayollar mehnatining rolini oshirish bo‘yicha ilmiy nazariy yondashuvlar ishlab chiqilgan. Amerikalik sotsiolog olimlar L.Vard V.Tomos, A.Kante va G.Spenser kabilar ham o‘z ilmiy qarashlarida ayollar mehnatidan samarali foydalanish va buning natijasida iqtisodiyotning rivojlanishiga turtki beruvchi g‘oyalarini yaratganlar.

Ayollarning mehnat bozorida ish bilan bandligini oshirish, ishsizligini kamaytirish orqali iqtisodiy faolligini oshirish masalalarini, jumladan, xorijlik olimlardan F.A.Xayek, R.E.Lukas, R.S.Smit, Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi mamlakatlari olimlaridan A.A.Nikiforova, N.M.Rimashevskaya, Y.B. Mezensevalar tomonidan tadqiq etilgan. O‘zbekistonda mazkur muammo nazariy va amaliy jihatdan R.A. Ubaydullayeva, N.S. Aliqoriyev, Q.X.Abdurahmonov, N.X.Raximova, D.N.Rahimova, D.A.Artikova, M.Sobirova, S.Qosimova, L.Maksakova, J.Bobonazarova, A.Irmatova va boshqa olimlar tomonidan o‘rganilgan.

Xususan, bu olimlarning ilmiy izlanishlarida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirishga ta’sir etuvchi turli omillar, ish bilan bandligining o‘ziga xos xususiyatlari va farqli jihatlariga alohida e’tibor qaratilgan bo‘lib, ayollarning iqtisodiy faolligiga demografik omilning katta ta’sir o‘tkazishi asoslab berilgan. Shu bilan birga, olimlar ayollarning ish bilan bandligida ijtimoiy-iqtisodiy omillar ham katta rol o‘ynashini, qayd etishgan.

Shu o‘rinda mazkur masalani o‘rgangan olimlarning nazariy-metodologik yondashuvlarini o‘rganish maqsadga muvofiq. Jumladan, N.M. Rimashevskayaning e’tirof etishicha, “Ayollar ish bilan bandligi erkaklar bandligidan ikki asosiy jihatdan farq qiladi: birinchidan, ayollar,

odatda, erkaklarga nisbatan kam daromad topadi; ikkinchidan, ko‘plab jamiyatlarda ayollar pullik ishlarda erkaklarga qaraganda kamroq mehnat qiladi, lekin ko‘pincha haq to‘lanmaydigan ishlarda (oilaviy) band bo‘ladi. Ayollar mehnatining gender xususiyatlariga oid ijtimoiy tasavvurlar va mehnat taqsimotidagi o‘ziga xoslikka hududiy omillar ham ta‘sir ko‘rsatadi” [2].

Mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini o‘rganish iqtisodchi olimlarning doimiy diqqat markazlarida bo‘lgan, jumladan, MDH davlatlari olimlaridan L.S.Rjanitsinaning fikricha, “Ayol – ona, ishchi, xodim va uy bekasi, bu ikki taraflama og‘irlikni birga qo‘shib olib borish uchun ayollarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash lozim bu jarayonni gender tengligi darajasida o‘rganib, nafaqat ijtimoiy ishlab chiqarishda ish bilan bandlik balki, ularning oilaviy muammolar, bolalar tarbiyasi bilan mashg‘ulligini yengillatish kerak” [3].

Akademik Q.X.Abdurahmonovning e‘tirof etishicha, “Ish bilan bandlik deganda ijtimoiy ishlab chiqarishda mehnat faoliyati bilan shug‘ullanish anganilsa, ayollarga nisbatan esa bu “ikki taraflama ish bilan bandlik”, ya‘ni ularning ijtimoiy ishlab chiqarishda, shuningdek oilaviy maishiy sohada bandligi nazarda tutiladi” deb e‘tirof etgan [4]. Ammo milliy mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligi erkaklarga qaraganda nisbatan pastroq. Uning asosiy sababi ayollar ko‘proq uy yumushlarini bajarishga va bolalarni parvarishlashga e‘tibor qaratishadi. Ish bilan band ayollarning ma‘lumot darajasi erkaklarnikidan yuqoriroq bo‘lsa ham, ayollar jamlagan inson kapitalidan to‘g‘ri foydalanishni bilmaganligi, mehnat munosabatlari sohasida gender tengsizligiga uchramoqdalar [5].

Professor N.X.Raximovanning ta‘kidlashicha: “Hozirgi paytgacha rasman yoki norasmiy shakllangan, an‘ana va odatlar bilan belgilangan, mehnatning jinsga qarab taqsimlanishi zamonaviy jamiyatda, amaliyotda va kishilar ongida mustahkam o‘rin tutib kelmoqda. Hatto urbanizatsiyalashgan mamlakatlarda ham gender kasbiy kamsitish, ya‘ni erkak va ayollarning qat‘iy belgilangan kasblar, sohalar va lavozim bo‘yicha ishga joylashishining barqaror tendensiyasi mavjud. Uning yuqori darajasi erkak va ayollarning mehnatiga haq to‘lashda, lavozimda o‘rish imkoniyatlarida va buning natijasi o‘laroq, umuman bandlik sohasida jinslar imkoniyatining tengsizligida kuzatilayotgan nomutanosiblikning muhim omili hisoblanadi” [6].

Iqtisodchi olim D.N.Rahimovanning fikricha, “Mehnat bozorida iqtisodiy faol ayollarning bandlik darajasini hisoblash asosiy ijtimoiy-iqtisodiy hodisalarni yanada to‘liqroq va tabaqalashgan holda tahlil

**Akademik
Q.X.Abdurahmonovning e‘tirof etishicha, “Ish bilan bandlik deganda ijtimoiy ishlab chiqarishda mehnat faoliyati bilan shug‘ullanish anganilsa, ayollarga nisbatan esa bu “ikki taraflama ish bilan bandlik”, ya‘ni ularning ijtimoiy ishlab chiqarishda, shuningdek oilaviy maishiy sohada bandligi nazarda tutiladi” deb e‘tirof etgan**

***O'zbekistonda
ijtimoiy tadqiqotlar
doirasida xotin-
qizlarning davlat
va jamiyat
hayotidagi o'rni
keng miqyosda
o'rganilganligi
bilan bir qatorda,
mamlakatning
ijtimoiy-iqtisodiy
hayotidagi yangi
davri nuqtayi
nazaridan xotin-
qizlar iqtisodiy
faolligi masalalari
nisbatan kam
o'rganilgan.***

etish, mehnat salohiyatidan foydalanishni tartibga solish imkoniyatini beradi" [7]. Bu esa ishsizlik bilan kurashish, uning tuzilmaviy va friksion turlarini qisqartirish bilan bandlik dasturida iqtisodiyotning tarmoq xususiyatlarini hisobga olishni taqozo etadi. Muallif tomonidan ayollar mehnati xususiyatlari, mazmunining o'zgarishi hamda uning samarali ijrosini ta'minlash maqsadida iqtisodiy mexanizmlarni rivojlantirish va boshqarish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Shuningdek, N.Raximova ayollar iqtisodiy faolligiga ta'sir etuvchi omillar klassifikatsiyasini keltirib, ayollar ish bilan bandligi darajasini belgilaydigan asosiy omillarni ikkita sinfga guruhlagan [8]. Birinchi guruhga ayollarda ijtimoiy xo'jalikda mehnat qilishga ehtiyoj shakllanishi bilan bog'liq omillar (iqtisodiy, ma'naviy-ruhiy, demografik, ijtimoiy), ikkinchisiga ularda ijtimoiy xo'jalikda mehnat qilishga ehtiyojni amalga oshirish bilan bog'liq omillar (demografik, ijtimoiy, madaniy-maishiy, hududiy, ma'naviy, tashkiliy) kiritildi. Biroq tadqiqot natijasida nazariy yondashuvlarning xilma-xilligiga qaramay ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish muammosi tizimli o'rganilmaganligi aniqlandi.

O'zbekistonda ijtimoiy tadqiqotlar doirasida xotin-qizlarning davlat va jamiyat hayotidagi o'rni keng miqyosda o'rganilganligi bilan bir qatorda, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi yangi davri nuqtayi nazaridan xotin-qizlar iqtisodiy faolligi masalalari nisbatan kam o'rganilgan.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. Ma'lumki, O'zbekistonda statistika organlari iqtisodiy faol aholi [9] atamasini 1993-yildan e'tiboran faol qo'llashga kirishgan. Mamlakatda amaldagi qonunchilikka muvofiq, iqtisodiy faol aholi erkaklar uchun 44 yilni (16 yoshdan 60 yoshgacha), ayollar uchun esa 39 yilni (16 yoshdan 55 yoshgacha) tashkil etadi. I va II guruh nogironlar hamda imtiyozli pensiya oluvchilar bundan istisnodir.

Hozirgi kunda (2022-yil holatiga) respublikada iqtisodiy faol aholi soni 15038,9 mln kishidan ortiq. Ulardan 6520,5 mln nafarini ayollar hamda 8518,4 mln nafarini erkaklar tashkil qiladi. Shuningdek, ayollarning mehnat bozoridagi iqtisodiy faollik xolati erkaklarnikiga qaraganda pasayib borgan. Jumladan, 2007-yilda mehnat resurslari tarkibida ularning ulushi 47,2 % bo'lgan bo'lsa, 2020-yilga kelib iqtisodiy faol ayollar ulushi 43,1 foizni tashkil qilgan. Mazkur ma'lumotlar asosida ayollarga nisbatan erkaklar mehnat bozorida faollashgani haqida xulosa chiqarish mumkin.

Doimiy aholi soniga nisbatan olib qaraganda, 2022-yilda jami aholining 49,7 %i ayollar bo'lishi bilan birga, jami bandlar tarkibida ular faqat 41,2 %ni tashkil qilgan.

Mamlakatimizda xotin-qizlar jamiyatning faol a'zosi sifatida barcha sohalarida keng qamrovli ishtirok etishi huquqiy kafolatlanganligiga qaramay, mehnat bozorida ayollar ijtimoiy diskriminatsiyasi barham topmagan. Jumladan, 2022-yilda respublikada jami 1332,7 ming ishsiz bo'lsa, ulardan 872,9 mingini (65,4 %) ayollar tashkil qilgan.

O'zbekistonda ayollar orasidagi ishsizlik darajasi so'nggi paytlarda yuqorilab bormoqda. 2022-yil natijalariga ko'ra ayollar orasidagi ishsizlik darajasi 13,4 foizni tashkil etdi, erkaklar orasidagi ushbu ko'rsatkich 5,4 foiz [10]. Ayollar orasidagi yuqori ishsizlik ko'rsatkichlari va past iqtisodiy faollik darajasi bir tomondan yuqori tug'ilish ko'rsatkichlari va ayollarning uy ishlariga ko'p vaqt ajratishi bilan bog'liq bo'lsa ikkinchi tomondan aholini mentaliteti bilan bog'liq.

2023-yilning yanvar-noyabr oylarida O'zbekiston Respublikasida 887 424 nafar tug'ilish holati qayd etilgan. Bu ko'rsatkich 2022-yilning mos davriga nisbatan 4,4 foizga oshgan [11]. O'zbekiston ayollari vaqtining 22 foizini uy yumushlari va bola parvarishiga sarflaydi. Bu ish haqi to'lanmaydigan mehnat hisoblanadi, erkaklar esa vaqtining 9 foizini uy yumushlariga sarflaydi.

Yuqorida keltirilgan xavotirli raqamlarga qaramasdan, so'nggi yillarda yurtimizda xotin-qizlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, huquqlarini kafolatlash, ularga yangi imkoniyat va imtiyozlar yaratish orqali gender tengligini ta'minlash masalalari davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qolayotganini e'tirof etish o'rinlidir.

Xususan, xalqaro reyting va indekslarda xotin-qizlarning barcha sohalar bo'yicha roli tabora yaxshilanib bormoqda. "Ayollar, biznes va qonun" indeksining 2024-yil hisobotiga ko'ra, O'zbekiston 190 ta davlatlar orasida 82,5 ball bilan qayd etgan holda 11,9 ball bilan Markaziy Osiyoda birinchilikni egaladi. Jumladan, O'zbekiston "Harakatchanlik", "Tadbirkorlik", "Ko'chmas mol-mulk", "Oylik to'lov", "Nikoh", kabi ko'rsatkichlar bo'yicha 100 ball to'plagan bo'lsa, "Ish joyi" ko'rsatkichi bo'yicha 50 ball, "Pensiya" ko'rsatkichi bo'yicha 50 ball, "Ota-onalik" ko'rsatkichi bo'yicha 60 ball, to'plagan.

Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tomonidan tuzilgan "Ijtimoiy institutlar va gender" indeksida esa O'zbekiston 2019-yilda o'rta ko'rsatkichli davlatlar sifatida baholangan. Open Data Watch tashkilotining so'nggi hisobotida O'zbekiston "Ochiq gender ma'lumotlari indeksi"da 69,7 ball to'plagan holda jahondagi eng yaxshi 20 ta mamlakat orasidan joy oldi. Gender ma'lumotlari indeksi butun dunyo bo'ylab gender ma'lumotlarining mavjudligi va ochiqligini baholaydi.

2023-yilning yanvar-noyabr oylarida O'zbekiston Respublikasida 887 424 nafar tug'ilish holati qayd etilgan. Bu ko'rsatkich 2022-yilning mos davriga nisbatan 4,4 foizga oshgan [11]. O'zbekiston ayollari vaqtining 22 foizini uy yumushlari va bola parvarishiga sarflaydi. Bu ish haqi to'lanmaydigan mehnat hisoblanadi, erkaklar esa vaqtining 9 foizini uy yumushlariga sarflaydi.

*Dunyo bo'ylab
hukumatlar
mehnat
qonunchiligi
doirasida
ayollarning
iqtisodiy va bandlik
sharoitlarini
yaxshilash yo'lida
muvaffaqiyatga
erishdilar, biroq
ularning ijrosini
ta'minlash muhim
muammo bo'lib
qolmoqda.*

Yakuniy qism. Dunyo bo'ylab hukumatlar mehnat qonunchiligi doirasida ayollarning iqtisodiy va bandlik sharoitlarini yaxshilash yo'lida muvaffaqiyatga erishdilar, biroq ularning ijrosini ta'minlash muhim muammo bo'lib qolmoqda. Mamlakatlarning qariyb 92 foizi XMTning Teng haq to'lash to'g'risidagi 100-sonli Konvensiyasini (1951) ratifikatsiya qilgan va 82 foizi teng qiymatdagi mehnat uchun teng haq to'lash to'g'risidagi qonun hujjatlarini kiritgan. Bundan tashqari, mamlakatlarning 90% ishda jinsga qarab kamsitishni taqiqlaydi. 107 ta davlatda ishga joylashishdagi kamsitishlarga asoslangan shikoyatlarni qabul qilish, tekshirish, ko'rib chiqish va ijro etish vazifasi yuklangan maxsus organlar mavjud. Biroq, faqat 27 ta davlat kompaniyalardan ayollar va erkaklarga qanday to'lashlari haqida hisobot berishni qonuniy ravishda talab qiladi va bu mamlakatlardan faqat 20 tasi ishga qabul qilish va ko'tarilishda gender kamsitilgan taqdirda kompaniyalarga jarima soladi.

Mavjud gender tafovutlari va tengsizliklarini bartaraf etish barcha manfaatdor tomonlarning muvofiqlashtirilgan sa'y-harakatlarini talab qiladi – siyosatchilardan tortib ikki tomonlama va ko'p tomonlama rivojlanish hamkorlari, xususiy va xayriya tashkilotlari, akademik va tadqiqot institutlari va fuqarolik jamiyati tashkilotlari. Hech kim ortda qolmasligini ta'minlash uchun bu sa'y-harakatlar barcha harakat va tashabbuslarga odamlarning yoshi, jinsi, irqi, etnik kelib chiqishi, ijtimoiy-iqtisodiy holati, sinfi, diniy mansubligi kabi asosiy xususiyatlarini hisobga olgan holda tarmoqlararo yondashuvni talab qiladi.

Shu nuqtai nazardan, chuqur ildiz otgan diskriminatsiyaga barham berish va ijtimoiy me'yorlarni gender teng huquqli me'yorlarga aylantirish bo'yicha mavjud sa'y-harakatlarni kuchaytirish va qat'iy choralar ko'rish ustuvor vazifalardandir. Bunda avvalo, qonunchilikni qo'llash muhim o'rin tutadi. Hukumatlar mavjud qonunlarning bajarilishini ta'minlashi kerak. Qolaversa, umuman odamlar va ayniqsa, ayollar o'z huquqlarini har doim ham bilishmaydi yoki qonunchilikdagi o'zgarishlardan xabardor emas. Shu bois, aholini ularning huquqlaridan xabardor qilish, bepul yuridik yordam ko'rsatish maqsadida amaldagi qonunchilikdan xabardorligini oshirishga harakat qilish kerak.

Gender tengligi foydasiga siyosatni boshqarish va shakllantirish uchun milliy harakat rejalari va kompleks strategiyalarni ishlab chiqish lozim. Ushbu qonunchilik harakatlari samarali bo'lishi uchun hukumatlar va siyosatchilar qonunchilikni keng qamrovli siyosat asoslari bilan ta'minlashi kerak. Ko'pgina mamlakatlar tomonidan amalga oshirilayotgan harakatlarga muvofiq va gender tengligiga mas'ullarining

an'anaviy perimetri doirasidan tashqariga chiqish uchun ushbu siyosat asoslari gender nuqtai nazarini va tarmoqlararo yondashuvni keng ko'lamli sohalarida, jumladan, iqtisodiyot, ta'lim, bandlik va sog'liq sohalarida tizimli ravishda qo'llashi kerak.

Gender tengsizligining asosiy sabablarini bartaraf etish uchun hukumatlarga noto'g'ri qarashlar va ijtimoiy me'yorlarga javob beradigan maxsus siyosat va dasturlar kerak. Bu uzoq muddatli istiqbolda resurslarni jalb qilish uchun keng doiradagi institutsional ishtirokchilar – hukumat, fuqarolik jamiyati, xayriya va xususiy sektorni talab qiladi.

Kamsituvchi ijtimoiy me'yorlarni o'zgartirishga qaratilgan dasturlar va siyosatlar ommaviy fikrni o'zgartirish va gender teng huquqli munosabat va xulq-atvorni targ'ib qilish uchun ta'sir o'tkazuvchilar va ommaviy axborot vositalari bilan hamkorlik qilishi kerak.

Gender tengsizlikka bo'lgan munosabatni o'zgartirish butun jamiyat yondashuvini talab qiladi, barcha darajadagi barcha odamlarga – jamoalardan tortib milliy tuzilmalargacha. Xususan, an'anaviy va diniy yetakchilar, o'qituvchilar, sog'liqni saqlash va ta'lim xodimlari va yoshlar yetakchilari kabi faollarning asosiy rolini hisobga olishi kerak. Bu odamlarning ijtimoiy mavqeyi ularga ijtimoiy normalarni o'zgartirishga yordam beradi. Ijtimoiy me'yorlar birgalikda o'rnatilganligi sababli, bitta maqsadli guruh bilan ishlash bilan cheklangan dasturlar transformatsion o'zgarishlarga erishish uchun etarli bo'lmaydi.

Qolaversa, gender tengligiga erishish va ijtimoiy normalarni o'zgartirishga qaratilgan siyosat va dasturlar ayollar va qizlar doirasidan tashqariga chiqib, erkaklar va o'g'il bolalarni ham qamrab olishi kerak. Ya'ni, an'anaviy gender rollar va mas'uliyatlarni dekonstruksiya qilish: hukumat va siyosatchilar va boshqa barcha sub'yektlar erkaklar va o'g'il bolalarga qaratilgan maxsus tadbirlarni ishlab chiqishlari va amalga oshirishlari kerak, masalan, erkaklar va o'g'il bolalarning gender tengligi haqida savodxonligini oshirishlari va muhokama qilishlari uchun imkoniyat va sharoitlar yaratish, ularni genderga nisbatan adolatli munosabat va xulq-atvorni o'rnatishga qaratilgan treninglarga jalb qilish, resurslardan foydalanishlarida doimiy qo'llab-quvvatlash lozim.

Gender tengligiga erishish va barcha xotin-qizlarning imkoniyatlarini kengaytirish katta sarmoya talab qiladi. Resurslar kam bo'lsa, barcha manfaatdor tomonlarning hissasi qo'llanilishi kerak, muvofiqlashtirish xarajatlarni minimallashtirishga yordam berishi kerak va innovatsion yondashuvlar yangi moliyalashtirish manbalarini topishga imkon berishi kerak.

Gender tengsizlikka bo'lgan munosabatni o'zgartirish butun jamiyat yondashuvini talab qiladi, barcha darajadagi barcha odamlarga – jamoalardan tortib milliy tuzilmalargacha. Xususan, an'anaviy va diniy yetakchilar, o'qituvchilar, sog'liqni saqlash va ta'lim xodimlari va yoshlar yetakchilari kabi faollarning asosiy rolini hisobga olishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. ILO (2023), *World employment and social outlook : Trends 2023*, International Labour Organization, Geneva, <https://ilostat.ilo.org/data/>.
2. Римашиевская Н.М. Гендерные стереотипы в меняющемся обществе: опыт комплексного социального исследования. – М.: Наука, 2009. – 321 с.
3. Ржаницына Л.С. Женщины и рынок труда. М.: Политиздат, 2000. -75-76 с.
4. Abduraxmonov Q.X. *Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi. Darslik.* -T.: Fan va texnologiya, 2012. – 129-140 b.
5. Irmatova A.B. «Innovatsion iqtisodiyotda ayollar mehnatini tashkil etish metodologiyasini takomillashtirish»: i.f.d. ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. Toshkent, 2021. 17-18 b.
6. Rahimova N.X. *O'zbekiston mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish: I.f.d. ... diss. avtoref.* – T., 2007. – 24 b
7. Рахимова Д.Н. Управление процессами развития трудового потенциала Узбекистана в условиях осуществления радикальных рыночных реформ: Дисс. ... докт. экон. наук. – Т., 2000. – 143 с.
8. *Iqtisodiy faol aholi — mehnat bilan band bo'lgan fuqarolar va ishsizlar; Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 22-dekabrdagi 1011-son qarori 2-ilovasi.* // <https://lex.uz/docs/3469433>.
9. <https://gender.stat.uz/uz/asosiy-ko-rsatkichlar/mehnat>
10. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/demography-2>